

Terugkeer van de Grauwe klauwier op de Meinweg?

Jan Boeren, Hoofdstraat 56, 6061 CE Posterholt

De Meinweg staat van oudsher bekend als broedgebied van de Grauwe klauwier (*Lanius collurio*). Tot eind jaren tachtig van de vorige eeuw was er ieder jaar minimaal één broedgeval aanwezig. Helaas verdween de Grauwe klauwier [figuur 1] vanaf de jaren negentig als broedvogel. In de jaren negentig waren er slechts af en toe meldingen van doortrekkende exemplaren. In 2002 werd echter na een afwezigheid van bijna 15 jaar een succesvol broedpaar aangetroffen. Ook in de jaren daarna waren er weer jaarlijks succesvol broedende klauwieren op de Meinweg aanwezig. In 2005 werden zelfs twee broedparen aangetroffen. Betekent dit dat hij weer terug is als broedvogel?

METHODE

Voor een overzicht van de aantallen Grauwe klauwieren op de Meinweg sinds 1983 en de gegevens voor Limburg is gebruikt gemaakt van gegevens die bij SOVON beschikbaar waren. Daarnaast is geput uit eigen ervaringen, en ervaringen van een aantal mensen die al jarenlang de Meinweg bezoeken. Ook zijn de e-mailberichten van Vogelinfo-Limburg nagezocht op meldingen van Grauwe klauwieren op de Meinweg.

FIGUUR 1

De Grauwe klauwier (*Lanius collurio*)

VERSPREIDING

Limburg

In Limburg was de soort in het begin van de 20^e eeuw een vogel van het kleinschalig cultuurlandschap. Dit landschap was vooral in Zuid-Limburg te vinden. In Midden- en Noord-Limburg bleef dit landschap beperkt tot de rivier- en beekdalen. In de destijds nog grote heide- en veengebieden zullen waarschijnlijk niet veel Grauwe klauwieren gebroed hebben (HUSTINGS & ESSELINK, 1999). Tot de jaren vijftig was er nog geen sprake van een afname. Daarna werden de aantallen echter snel lager. Rond 1990 waren er vijf tot tien broedparen in Limburg. De Hamert was in de jaren negentig de beste plek voor Grauwe klauwieren met jaarlijks één tot drie broedparen (HUSTINGS & ESSELINK, 1999). Opvallend is dat midden jaren negentig op meerdere plekken Grauwe klauwieren weer als broedvogel werden aangetroffen. Vooral Zuid-Limburg en dan met name het gebied rondom het Vijlenerbos heeft zich de afgelopen jaren ontwikkeld tot een bolwerk van Grauwe klauwieren in Limburg. De laatste jaren worden hier tot maximaal 14 territoria aangetroffen (HUSTINGS *et al.*, 2006; persoonlijke mededeling Jan Joost Bakhuizen).

Meinweg, periode tot 1990

Zoals ook HUSTINGS & ESSELINK (1999) aangeven komen uit het begin van vorige eeuw meer waarnemingen uit het kleinschalige landschap rondom Herkenbosch en Vlodrop dan van de Meinweg zelf. De eerste concrete meldingen van Grauwe klauwieren op de Meinweg komen van HENS (1965). In 1953 werden nabij Vlodrop Station twee nesten gevonden, elk met vijf eieren en in 1959 bevonden zich twee paartjes op de Meinweg. In de periode 1973-1977 werd hij nog

in twee uurhokken op de Meinweg aangetroffen (TEIXEIRA, 1979). Dit was al in de tijd dat er sprake was van een achteruitgang van 60-70% ten opzichte het midden van vorige eeuw (TEIXEIRA, 1979; HUSTINGS & ESSELINK, 1999). Tot eind jaren tachtig was de Grauwe klauwier nog een jaarlijkse broedvogel op de Meinweg [tabel 1]. In Vogeltochten in de Lage Landen (LAAKE & BURGGRAEVE, 1985) wordt zelfs uitgelegd waar je op de Meinweg Grauwe klauwieren kunt aantreffen. Dit betrof het vanaf 1983 jaarlijks aanwezige paartje in de slenk bij de Kombergen (eigen waarneming) [figuur 2]. In die jaren kon je hier geregeld vogelaars vanuit het hele land tegenkomen op zoek naar de Grauwe klauwier, een teken dat het op andere

Jaar	Meinweg	Limburg
1983	3	
1984	2	
1988	1	
1989	1	
1990		
1991		
1992		3
1993		2
1994		4
1995		4
1996	1	8
1997		11
1998		10
1999		7
2000		
2001		
2002	1	5
2003	1	10
2004	1	9
2005	2	17-18

TABEL 1
Aantallen broedparen van de *Grauwe klauwier* (*Lanius collurio*) in Limburg en op de Meinweg (bron: HUSTINGS *et al.*, 2006; SOVON).

plekken steeds lastiger werd om deze soort te zien. Het leefgebied lag hier aan de rand van een vochtig heideveld en bestond uit enkele verspreid staande berken (*Betula spec.*) en enkele groepjes wilgen (*Salix spec.*). Bramen (*Rubus spec.*) of andere doorndragende struiken waren hier niet te vinden. Wel staat er in de buurt een vrij grote haag van Sleedoorn (*Prunus spinosa*), maar in deze haag zijn zover bekend nooit nesten gevonden. Broeden gebeurde meestal in het dichte groepje wilgen. Hier heeft de vogel tot 1989 stand gehouden. In diezelfde tijd was ook, hoewel niet jaarlijks, een broedgeval ter hoogte van de parkeerplaats van het Elfenmeertje. Dit territorium was ook na 1989 verdwenen. Andere plekken waar incidenteel gebroed werd, lagen langs de Lange Luier en/of in Crayhofweide en in 1983 bij manege Venhof.

Meinweg, periode 1990-2000

Tijdens de grootschalige broedvogelkartering van de Provincie Limburg in 1994 werden geen broedgevallen van de *Grauwe klauwier* op de Meinweg aangetroffen (VAN NOORDEN, 1996). Op 15 juli 1996

werd door de auteur een adult vrouwtje met twee jongen gezien langs de spoorlijn ter hoogte van manege Venhof. Waar deze heeft gebroed is niet bekend. In 1983 heeft in dit kilometerhok echter ook een broedgeval plaatsgevonden. De exacte broedlocatie is beide jaren onbekend gebleven. Verder is er in mei 1995 en mei 1996 telkens een exemplaar gezien in de slenk bij de Kombergen. Hier zijn echter geen vervolgwaaarnemingen bekend en het betreft dus waarschijnlijk doortrekkende exemplaren. Ook in de laatste atlasperiode 1998-2000 (GEERTSMA & ESSELINK, 2002) zijn er op Meinweg geen *Grauwe klauwieren* aangetroffen.

Meinweg, periode na 2000

In 2002 werd door Hans van Neer een paartje *Grauwe klauwieren* aangetroffen in de Crayhofweide nabij Vlodrop Station. Dit paartje heeft dat jaar succesvol gebroed en er zijn minimaal twee jongen uitgevlogen. Het nest bevond zich in de aangrenzende spoorberm. Deze staat hier begroeid met metershoge bramen. Foerageren gebeurde in het aangrenzende weiland. Hier zijn voldoende grote prooien, zoals Levendbarende hagedissen (*Zootoca vivipara*), kevers en sprinkhanen te vinden. In 2003 en 2004 is hier ook een geslaagd broedgeval vastgesteld. In 2005 was er een zingend mannetje aanwezig (DIEK, 2005). Ook was er in 2005 de melding van een paartje langs de Lange Luier (DIEK, 2005; persoonlijke mededeling Ernest van Asseldonck). Bij het paar langs de Lange Luier werd vastgesteld dat het mannetje het vrouwtje voerde. Van dit paar droeg het vrouwtje een ring om de linkerpoot, het mannetje was aan het rechteroog blind (DIEK, 2005). In 2005 waren er dus minimaal twee territoria op de Meinweg. In het aan de Meinweg grenzende gebied de Luzenkamp werden in 2005 ook twee broedgevallen aangetroffen (persoonlijke mededeling Peter Kolshorn). De verwachting was dan ook dat de *Grauwe klauwier* weer terug was als broedvogel op de Meinweg. Ook het toegenomen aantal broedvogels in Zuid-Limburg, 14 territoria in 2005, gaf reden tot optimisme. Echter in 2006 werd in de Crayhofweide en ook langs de Lange Luier geen *Grauwe klauwier* meer aangetroffen. In 2006 waren er ook geen meldingen van doortrekkende exemplaren op andere plekken op de Meinweg. In de Luzenkamp zijn in 2006 wel dieren aangetroffen, maar het betrof waarschijnlijk doortrekkers.

Een broedgeval is in ieder geval niet vastgesteld (persoonlijke mededeling Peter Kolshorn).

BESCHIKBAAR BIOTOOP

Op het eerste gezicht zijn op de Meinweg een aantal plekken die geschikt zouden zijn als biotoop voor de *Grauwe klauwier*. Soorten die een voorkeur hebben voor een vergelijkbaar bio-

FIGUUR 2
De slenk aan de voet van de Kombergen, jarenlang het biotoop van de *Grauwe klauwier* (*Lanius collurio*).

toop, behoren tot de Roodborsttapuitgroep (SIEROSEMA, 1995; ASSELOONK & BOEREN, 1999). Deze groep heeft als gemeenschappelijke factor: structuurrijke lage vegetaties, struwelen, struiken en jong bos [tabel 2]. Alle soorten van deze groep, behalve de Grauwe klauwier, doen het de laatste jaren steeds beter op de Meinweg (persoonlijke mededeling Ernest van Asseldonk). Zo steeg het aantal Roodborsttapuiten (*Saxicola rubicola*) van 26 in 1994 naar 56 in 2005 en de Grasmus (*Sylvia communis*) van 25 in 1994 naar 62 territoria in 2005 (DIEK, 2005). Op basis van de voorkeuren van de Roodborsttapuitgroep zouden zeker negen plekken in aanmerking komen voor de Grauwe klauwier [figuur 3].

De Grauwe klauwier heeft echter als enige van de Roodborsttapuitgroep behalve een voorkeur voor struwelen en struiken, ook een voorkeur voor hagedissen of grote insecten. Mogelijk is een gebrek aan voedsel de reden dat de Grauwe klauwier de ogenschijnlijk geschikte biotopen niet heeft bevolkt.

MAATREGELEN

Maatregelen voor de Grauwe klauwier zouden dus vooral gericht moeten zijn op het verbeteren en vergroten van een divers voedselaanbod (DIENST LANDELIJK GEBIED, 2007). Voor de Meinweg worden de volgende maatregelen voorgesteld:

- 1 Behoud van structuurrijke heidevegetaties door verwijderen van overmatige houtopslag en begrazing door schapen; uitwerpselen van schapen trekken mestkevers aan. De schapen mogen niet behandeld worden met ontwormingsmiddelen, omdat deze via de mest vrijkomen in het milieu en daar schadelijk zijn voor insecten.
- 2 Omvormen en inrichten bosmantels met doornige struwelen, in veel gevallen bramen, door selectief kappen en extensief begrazen. Hierbij moet over zones van 15-20 m houtige beplanting worden afgezet waarna zich ruige inhammen ontwikkelen. Dit geldt vooral voor de randen van

Soort	Veeleisendheid	Kenmerken	Aantal territoria 1994	Aantal territoria 2005
Roodborsttapuit (<i>Soxycolo rubicola</i>)	2	Structuurrijke lage vegetaties, ruigten en uitkijkposten (struiken, paaltjes, etc.)	26	56
Grasmus (<i>Sylvia communis</i>)	2	Struwelen	25	62
Fitis (<i>Phylloscopus trochilus</i>)	1	Struiken, struwelen en jong bos	?	?
Grauwe klauwier (<i>Lanius collurio</i>)	3	Grote insecten, hagedissen en struweel	0	2
Kneu (<i>Carduelis cannabina</i>)	2	Struwelen en kruidenrijke vegetaties	?	26

TABEL 2

De soorten van de Roodborsttapuitgroep met hun voorkeuren. Een toestand van een terrein kon niet alleen oon het voorkomen van zeldzame soorten worden afgelezen, maar ook aan de veeleisendheid van de oongetroffen soorten. De veeleisendheid geeft de mote oon woorin soorten eisen stellen oon hun leefgebied. Soorten met een brede biotoop- en voedselkeus worden 'weinig kritisch' (veeleisendheid 1), soorten met een smalle biotoopkeus en/of specifieke voedselvoorkeur worden 'kritisch' (veeleisendheid 3-4) genoemd (SIEROSEMA, 1995).

dennenbossen. Deze zijn nu vrij monotoon met een zeer scherpe overgang tussen bos en heide.

- 3 Vernatting van natte heide, veenrestanten en vennen volgens Actieplan Verdrogingsbestrijding 2004-2007 (Provincie Limburg, 2007). Hierdoor ontstaan er meer overgangen tot droge en vochtige gebieden die weer zorgen voor meer voedsel. Het paartje dat zich het langst heeft opgehouden op de Meinweg werd ook in een dergelijk biotoop aangetroffen.
- 4 Verbetering van de waterkwaliteit in vochtige heide en vennen volgens het meerjarenrapport Waterkwaliteit Limburgse oppervlaktewateren 1992-1998 (Zuiveringschap Limburg, 2002).

FIGUUR 3

Huidige of in nabije toekomst geschikte plekken voor de Grauwe klauwier (*Lanius collurio*) op de Meinweg op basis van de Roodborsttapuitgroep (gegevens

- 5 Verbod op het gebruik van pesticiden in een bufferzone van 500 m rondom de Meinweg.
- 6 Of een zonering van de recreatie nodig is voor de Grauwe klauwier is nog onzeker. Het paartje in de Crayhofweide broedde namelijk nog geen tien meter van een vrij drukke weg. De huidige zonering zou voor de Grauwe klauwier voldoende moeten zijn.

NIEUWE ONTWIKKELINGEN

Voor de Adder (*Vipera berus*) is recent een aantal maatregelen uitgevoerd die ook gunstig kunnen uitpakken voor de Grauwe klauwier, zoals het open kappen van bosranden en het verbinden van de heide-terreinen. Hierdoor zal de beschikbaarheid aan voedsel en nestgelegenheid vergroten. Daarnaast is er in de winter van 2005 gestart met grootschalige natuurontwikkeling op het Wolfsplateau en in de winter van 2006 bij het Herkenboscherven. Hier zal door het aanbrengen van reliëf meer afwisseling tussen droge en natte terreingedeelten ontstaan. Deze gebieden zullen weer een leefgebied vormen voor verschillende soorten insecten, amfibieën en reptielen. Dit kan weer een nieuwe voedselbron vormen voor de Grauwe klauwier. Door extensieve begrazing zal een afwisseling van heischrale graslanden en ruigtes ontstaan. Bramenopslag moet hierin niet verwijderd worden. Op den duur kan het plateau dan een vergelijkbaar biotoop vormen als de Crayhofweide. Het Herkenboscherven zal natter worden en meer vergelijkbaar met de slenk langs de Kombergen.

Het voorafgaande geeft aan dat er voor de Grauwe klauwier goede kansen liggen op de Meinweg. Het is echter de vraag of deze kansen ook gunstig uitwerken voor vogelsoorten die gebonden zijn aan meer open gebieden met zandige bodems, zoals de Meinweg er aan het begin van de vorige eeuw uitzag. Waarschijnlijk vonden deze soorten er toen een geschikter biotoop dan nu. Vertegenwoordigers van deze groep, de Geelgorsgroep zijn: Geelgors (*Emberiza citrinella*), Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*), Draaihals (*Jynx tor-*

quilla), Boomleeuwrik (*Lullula arborea*) en Gekraagde roodstaart (*Phoenicurus phoenicurus*). Behalve de Nachtzwaluw zijn al deze soorten flink achteruitgegaan op de Meinweg (DIEK, 2005). Dit heeft waarschijnlijk te maken met het dichtgroeien van de heidevelden, onder meer door de opkomst van het Grijs kronkelsteeltje (*Campylopus introflexus*), een mossoort die er de laatste jaren voor zorgt dat open zandige plekken dichtgroeien. Maar op de Meinweg is waarschijnlijk Pijpenstrootje (*Molinea carrulea*) de belangrijkste boosdoener voor het dichtgroeien van de heidevelden. Ook het ouder worden van heidestruiken waarbij er geen kale zandige plekken tussen de struiken aanwezig zijn is hierbij van belang.

Er zullen dus door de beheerder keuzes gemaakt moeten worden: of het beheer afstemmen op soorten van de Roodborsttapuitgroep (die eigenlijk thuis horen in een kleinschalig landschap met heggen, houtwallen en kruidenrijke lage vegetaties) of op soorten van de Geelgorsgroep. Dit betekent een meer open gebied met open zandige plekken met soorten als Boomleeuwrik en Draaihals. Aan de randen hiervan kunnen dan soorten van de Roodborsttapuitgroep hun plek vinden.

CONCLUSIE

De hoop dat de Grauwe klauwier terug was als broedvogel op de Meinweg is in 2006 niet uitgekomen. Maar gezien de toenemende aantallen in Zuid-Limburg, de biotoopverbetering voor de Adder en de natuurontwikkeling op het plateau en het Herkenboscherven, zijn er zeker nieuwe kansen voor de soort. Dat soorten die vaak in hetzelfde biotoop als de Grauwe klauwier worden aangetroffen, zoals Roodborsttapuit, Kneu (*Carduelis cannabina*), Fitis (*Phylloscopus trochilus*) en Grasmus, wel in aantal zijn toegenomen, sterkt het vertrouwen op een snelle terugkeer. Wel zal het beheer afgestemd moeten worden op een verbetering van het voedselaanbod. Eerst zal echter duidelijk moeten worden naar welke soortgroepen gestreefd wordt.

Summary

RETURN OF THE RED-BACKED SHRIKE TO THE MEINWEG?

The 'De Meinweg' National Park used to be known as a breeding area for the Red-backed shrike (*Lanius collurio*). Until the end of the 1980s, at least one pair was observed to breed each year. In the 1990s, however, the Red-backed shrike disappeared from the area. After an absence of almost 15 years, breeding pairs of this species were found in 2002 and 2005, raising the question whether the species has indeed returned to the Meinweg reserve as a breeding bird.

historisch Maandblad 88 (12): 311-315.

- DIENST LANDELIJK GEBIED, 2007. Soortenrapport 57 soorten Reconstructie Noord- en Midden-Limburg. Dienst Landelijk Gebied, Roermond.
- DIEK, H. VAN, 2005. Broedvogels van de Meinweg in 2005. SOVON-inventarisatierapport 2005/34, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- GEERTSMA, M. & H. ESSELINK, 2002. Grauwe klauwier *Lanius collurio*. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. -Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey- Nederland, Leiden: 438-439.
- HENS, P. A., 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Reeks XV. Natuurhistorisch Genootschap, Maastricht.
- HUSTINGS, F. & H. ESSELINK, 1999. Heeft de Grauwe Klauwier in Limburg toekomstperspectief. Limburgse Vogels 10(2): 89-97.

SCHOLS & P. VOSKAMP, 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

- LAAKE, P.-P. VAN & G. BURGGRAEVE, 1985. Vogeltochten in de lage landen. 160 maal op pad naar 250 soorten vogels in Nederland en Vlaanderen. Dwarsstap, Nijmegen.
- NOORDEN, B. VAN, 1996. Broedvogels van Roer-streek en Grensmaas (Avifaunakartering Limburg, deelgebied 5, 1994). Provincie Limburg, Bureau Landelijk Gebied, Maastricht.
- PROVINCIE LIMBURG, 2007. Actieplan Verdrogingsbestrijding 2004-2007. Provincie Limburg, Maastricht.
- SIERDSEMA, H., 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. Staatsbosbeheer/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.
- TEIXEIRA, R. M., 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- ZUIVERINGSSCHAP LIMBURG, 2002. Meerjarenrapport Waterkwaliteit Limburgse oppervlaktewateren

Literatuur

- ASSELDONK, E. & J. BOEREN, 1999. Broedvogels van